

O'ZBEKISTON KANALLARI

Buxoro davlat pedagogika instituti aniq va tabiiy fanlar fakulteti,

Geografiya va iqtisodiy bilim asoslari yo'nalishi talabasi

Rahmatova Gulasalxon Ahmadjonovna

Annotatsiya: O'zbekiston qurg'oqchil hududda joylashgan bo'lib, suv resurslarining cheklanganligi mamlakat iqtisodiyoti, ayniqsa, qishloq xo'jaligi uchun muhim ahamiyatga ega. Sug'orish tizimlarini samarali tashkil etish va ulardan oqilona foydalanish O'zbekiston tarixida va zamonaviy rivojlanishida muhim rol o'ynaydi. Ushbu maqolada O'zbekistonning asosiy kanallari, ularning ekologik va ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati, shuningdek, mavjud muammolar va ularni hal qilish yo'llari tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: suv resurslari, mamlakatlar, sug'orish loyihalari, kanallar tizimi, iqtisodiy rivojlanish

Annotation: Uzbekistan is located in an arid region, and the limited availability of water resources is of critical importance to the country's economy, particularly agriculture. The efficient organization of irrigation systems and their rational use have played a vital role in Uzbekistan's history and its modern development. This article examines the main canals of Uzbekistan, their ecological and socio-economic significance, as well as existing challenges and possible solutions.

Keywords: water resources, countries, irrigation projects, canal systems, economic development

O'zbekiston kanallari tarixi va rivojlanishi - O'zbekiston Markaziy Osiyoning qadimiy sug'orish madaniyatiga ega mamlakatlaridan biri bo'lib, uning tarixi suv resurslarini boshqarish va kanallar tizimining rivojlanishi bilan chambarchas bog'liq. Suvdan samarali foydalanish qishloq xo'jaligi, shaharsozlik va iqtisodiy rivojlanishning asosiy omillaridan biri bo'lgan. Ushbu maqolada

O‘zbekiston kanallari tarixiy rivojlanishi, ularning zamonaviy holati va mamlakat iqtisodiyotidagi ahamiyati yoritiladi.

Kanallar tizimining tarixi Qadimiy davr :

- Sug‘orish tizimlari O‘zbekiston hududida miloddan avvalgi davrlarda shakllana boshlagan. Bu davrda Amudaryo va Sirdaryodan suv olish uchun oddiy yer kanallari va zovurlar qurilgan.

- Buxoro, Samarqand va Xorazm kabi qadimiy shaharlarda kanallar orqali suv ta‘minoti qishloq xo‘jaligi va aholining hayoti uchun muhim rol o‘ynagan.

- Sug‘orish tizimlarining rivojlanishi aholi sonining ortishi va dehqonchilik hududlarining kengayishiga olib kelgan.

2. O‘rta asrlar davri

- Amir Temur va uning avlodlari davrida sug‘orish tizimlariga katta e‘tibor qaratilgan. Bu davrda Samarqand yaqinida qurilgan Darg‘om kanali qishloq xo‘jaligi uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega bo‘lgan.

- Xorazm vohasida qadimiy Ko‘hak kanalining ta‘mirlanishi va rivojlanishi O‘rta Osiyodagi suv resurslari boshqaruvining eng yaxshi namunalaridan biri hisoblanadi.

3. XX asr va Sovet davri

- Sovet Ittifoqi davrida yirik sug‘orish loyihalari amalga oshirildi. Bu davrda qurilgan asosiy kanallar quyidagilar:

- Amu-Buxoro kanali (1965-yilda ishga tushirilgan) – Amudaryo suvini Buxoro viloyatiga yetkazib beradi.

- Amu-Qashqadaryo kanali – Qashqadaryo va Surxondaryo hududlarini sug‘orish uchun asosiy manba hisoblanadi.

- Farg‘ona kanali – 1939-yilda qurilgan va Farg‘ona vodiysi qishloq xo‘jaligi maydonlarini sug‘orish uchun xizmat qiladi.

- Ushbu davrda texnik jihatdan zamonaviyroq suv inshootlari qurilib, sug‘orish tizimlari modernizatsiya qilindi.

Zamonaviy rivojlanish va muammolar

1. Sug'orish tizimlarini modernizatsiya qilish

- Hozirgi kunda kanallarni betonlashtirish va tomchilatib sug'orish texnologiyalarini joriy etish bo'yicha bir qator loyihalar amalga oshirilmoqda.

- Suv tejash va samaradorlikni oshirish maqsadida O'zbekiston hukumati xalqaro moliyaviy institutlar bilan hamkorlikda zamonaviy sug'orish tizimlarini rivojlantirishga e'tibor qaratmoqda.

2. Ekologik muammolar

- Suvning noto'g'ri taqsimlanishi va samarali boshqarilmasligi tuproq sho'rlanishi, suv tanqisligi va boshqa ekologik muammolarga olib kelmoqda.

- Daryolar oqimi tabiiy ravishda kamayib, Orol dengizi inqiroziga sabab bo'lgan.

3. Mintaqaviy hamkorlik masalalari

- Suv resurslarining katta qismi transchegaraviy bo'lib, Markaziy Osiyo davlatlari o'rtasida suvni taqsimlash bo'yicha muvofiqlashtirilgan siyosat yuritish zarurati mavjud.

Sug'orish tizimlarini rivojlantirish va ekologik muammolarni hal qilish O'zbekistonning barqaror rivojlanishida hal qiluvchi omil bo'lib qoladi.

O'zbekiston hududida qadimdan sug'orish tizimlari mavjud bo'lgan. Amudaryo va Sirdaryo kabi yirik daryolar suvlaridan foydalanish maqsadida minglab kilometr uzunlikdagi kanallar qurilgan.

1. Amu-Buxoro kanali : Amudaryo suvlarini Buxoro viloyatiga olib kelish uchun qurilgan yirik sug'orish kanali.

2. Sirdaryo-Farg'ona kanali : Sirdaryoning suvlarini Farg'ona vodiysidagi qishloq xo'jaligi maydonlarini sug'orish uchun xizmat qiladi.

3. Qoraqamish kanali : Toshkent viloyati va uning atrofidagi qishloq xo'jalik maydonlari uchun muhim ahamiyatga ega.

Har bir kanal qishloq xo'jaligini rivojlantirish va aholi turmush sharoitlarini yaxshilashda muhim rol o'ynaydi.

Ekologik va ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati

1. Qishloq xo'jaligi rivoji : O'zbekiston iqtisodiyoti asosan paxta, bug'doy va boshqa qishloq xo'jalik mahsulotlariga bog'liq. Kanallar orqali sug'orish suvlarining ta'minlanishi ushbu mahsulotlarning hosildorligini oshiradi.
2. Aholi turmush darajasi : Kanallar faqat sug'orish emas, balki ichimlik suvi bilan ta'minlashda ham katta ahamiyatga ega.
3. Sanoat rivojlanishi : Suv resurslari sanoat sohasini qo'llab-quvvatlaydi, masalan, gidroenergetika va oziq-ovqat sanoati.

Mavjud muammolar

1. Suv yo'qotilishi : Kanallar eski texnologiyalar asosida qurilgani sababli suvning katta qismi bug'lanish va filtratsiya tufayli yo'qotiladi.
2. Tuproq sho'rlanishi : Sug'orishning noto'g'ri tashkil etilishi tuproq sifatining pasayishiga olib kelmoqda.
3. Suvning notekis taqsimlanishi : Mintaqalar o'rtasidagi suv resurslarining teng taqsimlanmasligi ijtimoiy ziddiyatlarga sabab bo'lishi mumkin.
4. Ekologik muammolar : Sug'orish natijasida daryolarning tabiiy oqimlari o'zgarib, Orol dengizi kabi yirik ekologik inqirozlar yuzaga kelgan.

Muammoni hal qilish yo'llari

1. Suv tejovchi texnologiyalarni joriy etish : Tomchilatib sug'orish va lazerli yer tekislash kabi usullar orqali suvdan samarali foydalanish.
2. Kanallarni modernizatsiya qilish : Suv yo'qotilishini kamaytirish uchun beton qoplamalar va zamonaviy texnologiyalarni qo'llash.
3. Suvni boshqarishda xalqaro hamkorlik : Markaziy Osiyo davlatlari bilan birgalikda suv resurslarini boshqarish strategiyasini ishlab chiqish.
4. Aholini suv resurslarini tejashga undash : Suvdan oqilona foydalanish bo'yicha targ'ibot ishlarini olib borish.

O'zbekistonning kanallari qishloq xo'jaligi va iqtisodiyotning boshqa sohasini rivojlantirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Ammo suv resurslarining cheklanganligi va noto'g'ri boshqarilishi tufayli mamlakat ekologik va ijtimoiy-

iqtisodiy muammolarga duch kelmoqda. Mazkur muammolarni hal qilish uchun zamonaviy texnologiyalarni joriy etish, mintaqaviy hamkorlikni mustahkamlash va aholining suvdan samarali foydalanishi bo'yicha targ'ibot ishlarini kuchaytirish muhim ahamiyatga ega.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. "Markaziy Osiyoda suv resurslarini boshqarish" . Toshkent: O'zbekiston Milliy Universiteti nashriyoti, 2020.
2. Micklin, P. "Water Management in Central Asia" . Journal of Arid Environments , 2018.
3. "O'zbekiston suv resurslari va ekologiyasi" . Toshkent: Iqtisodiyot ilmiy-tadqiqot instituti, 2021.
4. "Amudaryo va Sirdaryoning iqtisodiy ahamiyati" . UNDP hisobotlari, 2019.
5. Alimov, T.A., Abduvaliev, A.R. «Orol dengizi ekologik inqirozi va uning iqtisodiy oqibatlarini». Toshkent, 2020.
6. Postel, S. «Last Oasis: Facing Water Scarcity». New York: W.W. Norton & Company, 1997.
7. Qodirov, B. «Orol dengizi mintaqasidagi ekologik muammolar va ularning yechimlari». Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish jurnalining maxsus soni, 2018.